

“อ่านน้ำจ๋าลม อ่านฟ้าจ๋าดาว”
ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับทะเล
ของชาวอุร้กลาโว้ย: รูปแบบ
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
ที่ถูกละเลย¹

READING THE SEA, MEMORIZING THE WINDS:
READING THE SKY, MEMORIZING THE STARS:
MARINE LOCAL WISDOM OF THE URAK LAWOI—
DEPRECIATED FORMS OF NATURAL RESOURCE
MANAGEMENT

นันทกา เครืออินทร์²

Nantaka Khua-in

---

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง Indigenous Knowledge and Natural Resource Management: Development Impacts on the Transfer of Knowledge of the Urak Lawoi in Southern Thailand ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (วท.ม. การวางแผนสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล โดยได้รับทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

² อาสาพัฒนาชุมชน สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอคลอง กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, biplu_biplu@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรทางทะเลของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวอุรักลาไวย์ แห่งบ้านราไวย์ จังหวัดภูเก็ต ซึ่งได้สังสมองค์ความรู้ที่เกิดจากการสังเกตธรรมชาติของทะเล ผ่านการอยู่ร่วมกับระบบนิเวศทางทะเลมาเป็นเวลายาวนาน จนก่อเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอันประกอบด้วยความรู้เชิงเทคนิคหรือปรากฏการณ์ที่ชาวอุรักลาไวย์ใช้ในการนิยามหรือแยกแยะลักษณะของธรรมชาติทั้งลักษณะของน้ำ คลื่น ก้อนเมฆ ทิศทางลม การโคจรของดวงจันทร์และดวงดาว อีกทั้งยังมีความชำนาญในการใช้เรือเดินทางไปตามสถานที่ต่างๆ ในระยะไกลได้ วิธีการทำมาหากินของชาวอุรักลาไวย์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของหน่วยทางสังคมที่เปิดโอกาสให้สามารถเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวมได้ จึงเป็นความรู้เชิงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมด้วยยิ่งไปกว่านั้น ชาวอุรักลาไวย์ยังได้สร้างความรู้ที่มีลักษณะเป็นนามธรรมขึ้นมาควบคุมพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรเพื่อให้เกิดความยั่งยืน เป็นความรู้เชิงอุดมการณ์อำนาจอันเป็นที่มาของระเบียบ กฎเกณฑ์ ความสัมพันธ์และการจัดการทรัพยากร เพื่อให้มีโอกาสได้ใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า รู้จักหวงแหนและเฝ้าดูแลรักษาทรัพยากรที่มีอยู่เป็นอย่างดี สะท้อนให้เห็นระบบจริยธรรม ระบบคุณธรรม แสดงถึงความเคารพที่มีต่อธรรมชาติและมิ่ววิถีชีวิตที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติแบบด้อยที่ถ้อยอาศัยกัน โดยผู้อาวุโสอุรักลาไวย์ได้เล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวจึงร่วมสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นตลอดมา เพื่อให้ลูกหลานได้สานต่อความรู้และนำไปใช้ในการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอดและสามารถดำรงเผ่าพันธุ์ได้สืบไป

ปัจจุบันการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเริ่มหยุดชะงัก เพราะผลกระทบจากการพัฒนาที่ทำให้พื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกินทางทะเลของชาวอุร้กลาไวย์หดแคบลง กลุ่มคนรุ่นใหม่มีการปรับตัวให้เข้ากับโลกใหม่รู้จักเรียนรู้วิถีบทเพื่อความอยู่รอดเพราะคิดว่าเป็นทางออกที่ดี ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณภาพยังเป็นปัญหาและมีข้อจำกัดอยู่มาก เช่น ความยากจน การมีหนี้สิน การขาดสิทธิในที่อยู่อาศัย และอื่นๆ ดังนั้นการฟื้นฟูและการสร้างเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลของอุร้กลาไวย์ให้แข็งแกร่งขึ้นเป็นสิ่งจำเป็นยิ่ง ทั้งนี้เป็นเพราะว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเปรียบเสมือนรากแก้วที่สำคัญที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อุดมไปด้วยพลังทางปัญญาและสามารถสร้างอำนาจทางสังคมให้กับกลุ่ม เป็นชุมชนที่เข้มแข็งสามารถจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืน

คำสำคัญ: กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล, ชาวอุร้กลาไวย์, ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล, การสืบทอด, การพัฒนา

Abstract

This article presents marine resource based way of life of the Urak Lawoi at Ban Rawai, Phuket Province. These people have accumulated marine knowledge from close observation and close ties to the sea. Local knowledge consists of technical knowledge for categorizing natural features like sea, waves, clouds, winds, moon and stars. They also possess navigational skills and able to travel a long distance. Their way of life is also based on helping one another through social unit(s) that also allows open access to common resources. Therefore, it is also the knowledge about social relations. Moreover, the Urak Lawoi have developed an abstract knowledge for regulating resource use behaviors. It is the knowledge about power ideology which gives rise to traditions, relations and regulations. This also reflects respect to nature and becomes conservation ethics. Urak Lawoi elderly see the importance of this knowledge so they try to pass it down to younger generations for the cultural survival of their group.

Nowadays, learning local knowledge is disrupted by development impact. Urak Lawoi's land and marine areas have becoming limited. Younger generations have adapted to the new world surrounding them because they see better chances out of poverty, debt and the lack of land rights. The revival of traditional knowledge is

becoming very important because it serves as a root that affirms ethnic identity and indigenous wisdom. Therefore, it legitimizes and empowers the community and eventually will serve as a strength to make the community manage natural resources through sustainable means.

Keywords: Chao Lay, Urak Lawoi, marine ecological knowledge, passing down of traditional knowledge, development.

1. บทนำ

บทความนี้จะสื่อความหมายให้เห็นคุณค่าของชนเผ่าพื้นเมืองที่สามารถปรับตัวให้อยู่ร่วมกับระบบนิเวศได้อย่างยั่งยืนโดยอาศัยระบบความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นนำวิถีชีวิตสู่การผสมกลมกลืนกับระบบนิเวศทางทะเลได้อย่างดี ชนเผ่าพื้นเมืองที่กล่าวถึงคือกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวย์

บริเวณน่านน้ำและชายฝั่งทะเลอันดามัน ทางภาคใต้ของประเทศไทย เป็นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำมาหากินของชนพื้นเมืองกลุ่มหนึ่งที่รู้จักกันในนาม "ชาวเล" อันเป็นคำที่ใช้เรียกชนกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลออสโตรนีเซียน ประกอบด้วยสามกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มมอแกน กลุ่มมอแกน และกลุ่มอุรักลาไวย์ ซึ่งได้ตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่บริเวณเกาะต่างๆ และชายฝั่งทะเลของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์เรื่อยมาจนถึงน่านน้ำของจังหวัดระนอง จังหวัดพังงา จังหวัดภูเก็ต จังหวัดกระบี่ และจังหวัดสตูล ไปจนถึงหมู่เกาะน้อยใหญ่ในประเทศมาเลเซีย

กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลที่มีการตั้งถิ่นฐานและมีจำนวนประชากรมากที่สุดในประเทศไทยคือ กลุ่มอุรักลาไวย์ซึ่งมีจำนวนประชากรประมาณ 7,000 คน (ในปี พ.ศ.2546 อาจารย์ อุกฤษณ์ระบುವามีชาวเลอุรักลาไวย์ทั้งสิ้น 5,062 คน) เฉพาะในจังหวัดภูเก็ตมีหมู่บ้านอุรักลาไวย์ตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรรวมทั้งสิ้น 3 หมู่บ้าน และที่หาดราไวย์ อำเภอเมือง เป็นหมู่บ้านอุรักลาไวย์กลุ่มใหญ่ที่มีการตั้งถิ่นฐานมายาวนานเกือบ 200 ปี เหตุที่เลือกพื้นที่แห่งนี้เป็นที่อยู่อาศัยเพราะพื้นที่หาดราไวย์มีลักษณะเป็นอ่าวเหมาะแก่การหลบคลื่นลมในช่วงฤดูมรสุม และมีชายหาดยาวสามารถใช้เป็นที่จอดเรือได้ อีกทั้งการทำมาหากินในทะเล

สะดวก เพราะห่างจากหาดตราไว้อยู่ไปไม่ไกลมากนักจะมีเกาะน้อยใหญ่ที่พวกเขาสามารถไปทำมาหากินได้ และยังมีเส้นทางคมนาคมบนบกที่สะดวกต่อการเดินทางนำทรัพยากรที่หาได้ไปขายเพื่อนำเงินมาซื้อของใช้ที่จำเป็น

ชาวอุรักลาไวย์ได้ลงหลักปักฐานอาศัยอยู่ โดยมีท้องทะเลที่กว้างใหญ่เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ วิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรทางทะเลทำให้ชาวอุรักลาไวย์มีการปรับตัวเรียนรู้และเฝ้าสังเกตธรรมชาติรอบตัว จนก่อเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล ที่สะท้อนให้เห็นทักษะและความสามารถในการ "อ่าน" ธรรมชาติว่าด้วยเรื่องลักษณะของน้ำ คลื่น ลม ท้องฟ้าและดวงดาว ที่สะสมและถ่ายทอดความรู้สู่บุคคลในครอบครัว เครือญาติ และชุมชนจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อให้เป็นแบบแผนในการดำรงชีวิต ก่อนเกิดการพัฒนาชายฝั่งอย่างขนานใหญ่ในปัจจุบันที่มีผลทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเสื่อมสลายลง เพราะได้รับผลกระทบจากระบบโลกาภิวัตน์ทางด้านเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ด้วยการส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการบริการ การทำประมงพาณิชย์ ประกอบกับกฎระเบียบที่เคร่งครัดในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเล ส่งผลให้การพึ่งพาทรัพยากรในระบบนิเวศทางทะเลได้อย่างกลมกลืนกับวิถีชีวิต เช่นในอดีตทำได้ยากขึ้น จำเป็นต้องปรับวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงระบบเศรษฐกิจและสังคมบนบกมากขึ้น

โอบาส ปัญญา (2552) กล่าวว่า ปราบกฏการณ์การหดหายและลดความสำคัญดังกล่าวลง เป็นปราบกฏการณ์อันหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดขึ้นทั่วไปในประเทศที่ "ยังไม่พัฒนา" โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาคเอเชีย และได้สรุปถึงสถานภาพของความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ว่ามีสภาพดังนี้คือ

- ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการสูญสลายอย่างรวดเร็ว
- คุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ได้รับการยอมรับและบูรณาการเข้ากับการพัฒนากระแสหลัก
- ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกนำมาใช้ประโยชน์และต่อยอดให้เป็นความรู้ที่เหมาะสมกับโลกสมัยใหม่น้อยมาก
- ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกทำให้เป็น "ความรู้ชายขอบ" ไม่รวมอยู่ในความรู้กระแสหลักสมัยใหม่
- ขาดสถาบันหลักที่ศึกษาและปกป้องความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นผู้ถอดรหัสภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล "อ่านน้ำจ๋าลม อ่านฟ้าจ๋าดาว" ซึ่งได้เฝ้าสังเกตและติดตามชาวอุรักลาไวย์ออกทะเลไปทำมาหากิน ยิ่งทำให้ผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลที่เป็นเงื่อนไขสำคัญในการกำหนดแบบแผนการทำมาหากินและวิถีชีวิต จึงเกิดแนวคิดที่จะรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล "อ่านน้ำจ๋าลม อ่านฟ้าจ๋าดาว" และระบบการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนผลกระทบของการพัฒนาที่มีต่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำเสนอให้กับบุคคลทั่วไปได้รับรู้ เป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับภูมิปัญญา เพื่อมิให้ความรู้เหล่านี้สูญหายไปกับกาลเวลา และเพื่อให้ชาวอุรักลาไวย์รุ่นลูกรุ่นหลานรวมถึงบุคคลทั่วไปสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตสืบไป

2. ข้อถกเถียงว่าด้วยเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากประสบการณ์ในการดำเนินชีวิต การลองผิดลองถูก การสังเกต ที่ทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับระบบนิเวศในสภาพภูมิประเทศที่แตกต่างกันได้ และก่อเกิดเป็นองค์ความรู้ที่มาจากกระบวนการคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์ของบุคคล กลุ่ม และชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นองค์ความรู้ที่ก่อให้เกิดผลผลิตของภูมิปัญญาทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม องค์ความรู้เหล่านี้ได้มีการถ่ายทอดให้กับลูกหลานและกลุ่มชนรุ่นต่อรุ่นอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ในระบบนิเวศนั้นๆ ได้โดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อความยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์และความยั่งยืนของระบบนิเวศ โดยมีนักวิชาการหลายท่านให้ความสำคัญและข้อถกเถียงว่าด้วยเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น

โอกาส ปัญญา (2552) ได้ให้แนวคิดในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า ในประเทศไทยเมื่อพูดถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นก็มักจะถือเอาคำจำกัดความที่ให้ความหมายในเชิงประจักษ์ เป็นก่อนความรู้ เป็นยวง เป็นแท่ง แยกแยะออกมาศึกษาถกเถียงได้ โดยมีได้จำกัดบริบท (Context) ที่ชัดเจน อีกทั้งกระบวนการที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเรื่องความรู้และภูมิปัญญายังผลให้งานด้านนี้ถูกมองว่ามีคุณค่าในทางวิชาการน้อย จากบรรดานักศึกษาวิจัยสมัยใหม่ทั้งหลาย เนื่องจากมิได้มีการสร้างให้มีลักษณะเป็น "วาทกรรม" (Discourse) ที่มีคำอธิบายโต้แย้งถกเถียงก่อนที่จะขึ้นแท่นว่าเป็นของจริงและของแท้

คู่มือเพื่อการวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของ Louise Grenier (1998) ได้เสนอประเด็นในการวิจัยที่หลากหลายซึ่งแสดงให้เห็นว่าความรู้และ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น มิได้เป็นตัวหรือแหล่งความรู้ที่ดำรงอยู่อย่างเอกเทศและเห็นในเชิงประจักษ์ได้เท่านั้น ในทางตรงกันข้าม ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมักบูรณาการอยู่ในระบบความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่น เช่นในเรื่องต่อไปนี้

2.1 ระบบการจำแนกแยกแยะพืช-สัตว์ ลักษณะภูมินิเวศท้องถิ่น และการตั้งระบบการแฉกนับ (Local Classification and Quantification)

ระบบนี้เป็นเรื่องการกำหนดหน่วยเรียกชื่อ เริ่มตั้งแต่การตั้งชื่อจุดต่างๆ สถานที่ บ้าน เมือง ชุมชน แหล่งทำมาหากิน รวมทั้งการกำหนดหน่วยในการนับ เช่น ในภาคกลางของประเทศไทยกำหนดชื่อเรียกแหล่งในธรรมชาติและหน่วยในการนับว่า ห้วย หนอง คลอง บึง เป็นต้น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแหล่งที่เรียกกันว่าทาม เหล่า บวก โคน เป็นต้น เมื่อศึกษาอย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่า เรามักกำหนดเอาลักษณะตามธรรมชาติหรือระบบนิเวศของท้องถิ่นมาเป็นหน่วยแฉกแยกแยะ ในระบบนิเวศเขตร้อน (Tropical Ecosystem) นั้น มีความหลากหลายในทุกๆ กรณี ตั้งแต่ด้านกายภาพ ภูมิทัศน์ ส่วนประกอบที่เป็นองค์รวม และที่เป็นลักษณะพิเศษ

ดังนั้น การเข้าใจความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในขั้นนี้ จะทำให้เห็นหลักคิดในการจัดความสัมพันธ์ของผู้คนต่อธรรมชาติและโลกภายนอก เป็นการสร้างวิถีชีวิตที่อยู่บนฐานทรัพยากรธรรมชาติหรือระบบนิเวศท้องถิ่น และระบบคุณธรรมบางเรื่อง

2.2 รูปแบบองค์กรการจัดการชีวิตและทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนการกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับทางสังคม (Local Organizations, Controls and Enforcement)

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอยู่กันเป็นหมู่คณะ เป็นกลุ่มและเครือข่าย จำเป็นต้องมีการจัดการองค์กร (โครงสร้างการทำงานในระดับครัวเรือน หมู่บ้าน และชุมชน) มีกฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนทางสังคม และจารีตที่ต้องปฏิบัติร่วมกัน เพื่อการดำเนินชีวิตอย่างมีความหมาย มีจิตสำนึกทางชุมชน ทางชาติพันธุ์ของตนเอง ซึ่งจะถูกสืบทอดและส่งต่อไปยังสมาชิกชุมชนท้องถิ่นรุ่นหลังๆ สืบไป การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ยิ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องมีรูปแบบ แบบแผนที่กำหนดร่วมกัน เพื่ออยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างปลอดภัยและการปรับตัวให้เข้ากับวิถีธรรมชาติ

รูปแบบการจัดการองค์กรที่โดดเด่นและถูกอ้างอิงมาก คือ "องค์กรเหมืองฝาย" ในภาคเหนือ องค์กรเหมืองฝายมีผู้นำที่เรียกว่า "แก้มือ่ง" "แก้มฝาย" อย่างชัดเจน มีการเลือกตั้งอย่างเป็นประชาธิปไตย มีสมาชิกที่มีบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน และยังมีความเป็นจิตอาสาอยู่ในองค์กรด้วย โดยทั้งหมดนี้เป็นแบบแผนจารีตที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยที่ไม่มีคนนอกหรือหน่วยงานของรัฐเข้ามาจัดการให้เลยแม้แต่น้อย กฎเกณฑ์ข้อห้ามส่วนใหญ่อยู่ในรูปพิธีกรรม ที่สร้างความเกรงกลัวบาป-กรรม ทั้งนี้เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นธรรม อาจเรียกว่าเป็นการพัฒนาที่เป็นธรรม (Equitable Development) โดยเน้นการใช้ประโยชน์ร่วมกัน มิให้ทรัพยากรสำคัญๆ บางอย่างตกไปอยู่ได้สิทธิของปัจเจกบุคคลผู้หนึ่งผู้ใด

2.3 ระบบการเรียนรู้และสืบทอดความรู้และภูมิปัญญา (Learning and Transfer of Knowledge)

ในเมื่อความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตซึ่งต้องมีการจัดการความสัมพันธ์ ท่าที ความหมายและคุณค่าของระบบนิเวศที่เป็นสายโยงใยของระบบ "ชีวิตใหญ่" หรือ หน่วยแห่งความเป็นหนึ่ง (องค์รวม) คือระบบธรรมชาติองค์ใหญ่แห่งการดำรงอยู่ของชีวิตทั้งหมด จำเป็นต้องมีมิติในด้านการเรียนรู้ การสืบทอดความรู้และภูมิปัญญาจากคนกลุ่มวัยหนึ่งไปสู่กลุ่มวัยหลังๆ ซึ่งการจัดการให้ความรู้และภูมิปัญญาเหล่านี้ เปลี่ยนผ่านซึมซับจากแม่-พ่อ ปู่-ย่า ตา-ยาย ไปสู่คน รุ่นลูกรุ่นหลานกันอย่างไร ตัวอย่างของ "หมอุง" หลายคนในภาคใต้ของประเทศไทย เขาเหล่านั้นถ่ายทอด "วิชา" ให้กับใคร ด้วยวิธีใด และด้วยผลประโยชน์อันใดหรือไม่ อย่างไร คำตอบต่อคำถามหลักๆ อย่างนี้ หากได้มีการศึกษาเข้าใจอย่างกว้างขวาง จะเป็นประโยชน์ต่อความเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีคุณค่า หากจะมีการนำมาใช้ประโยชน์สืบต่อไป นอกจากนี้แล้วยังสามารถเห็นการสืบทอดหรือการละทิ้งความรู้และภูมิปัญญาบางอย่างบางเรื่องอย่างมีเหตุมีผล

2.4 สุขภาวะของมนุษย์ (Human Health)

ทั้งอดีตและปัจจุบัน ชุดความรู้และความเข้าใจเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพของมนุษย์มักถูกจำกัดอยู่กับกายภาพของมนุษย์ คือ ความสุขสมบูรณ์ทางรูปกายของมนุษย์ อันถือว่าวิทยาศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ เป็นผู้กำหนด "วาทกรรม" ที่ตรึงวิธีคิดของผู้คนส่วนใหญ่ให้ไปสนใจที่ปลายเหตุ คือการรักษาสุขภาพทางกายเมื่อเจ็บป่วย มากกว่าการป้องกันระบบสุขภาพะพื้นฐาน (Primary Health

Care) ซึ่งหมายรวมไปถึง สภาวะทางด้านอารมณ์และจิตใจ ที่มีผลอันดับแรกที่จะนำไปสู่ความเจ็บไข้ได้ป่วยทางร่างกายในที่สุด เช่น ความเครียด การกินอยู่อย่าง "สุขสำราญ" ตามอย่างความต้องการความทันสมัย นำไปสู่การเกิดโรคสมัยใหม่ขึ้น โดยเฉพาะโรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคอ้วน และอื่นๆ

หลังยุคพัฒนา ปรากฏให้เห็นขึ้นเรื่อยๆ ว่า สังคมทั่วโลกเริ่มเปลี่ยนพฤติกรรมมาบริโภค "อาหารธรรมชาติ" ได้แก่ อาหารและยาสมุนไพร และอาหารปลอดสารพิษมากขึ้น รวมทั้งการดูแลสุขภาพและความงามด้วยสมุนไพรเป็นต้น ด้วยเหตุนี้เอง ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับอาหารธรรมชาติ สมุนไพรธรรมชาติที่มีประโยชน์ในการป้องกัน บำรุง รักษา สุขภาพ จึงมีความสำคัญจนมีการนำความรู้ไปพัฒนาต่อเป็นธุรกิจกระแสหลักและอุตสาหกรรม เช่น อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์รักษาโรค (เช่น เปล้าน้อย พืชในวงศ์ EUPHORBIACEAE ที่ใช้รักษาโรคมะเร็ง) การนำความรู้เรื่องการนวด การอบสมุนไพรเข้าสู่อุตสาหกรรมบริการและการท่องเที่ยว เป็นต้น

2.5 ระบบวนเกษตรและเกษตรหมุนเวียนตามระบบนิเวศ (Agro-forestry and Swidden Agriculture)

เมื่อเห็นป่าบนภูเขาโล่งเตียน คนทั่วไปรวมทั้งนักวิชาการหลายศาสตร์ต่างมีความเชื่อว่า ชาวเขาชาวดอยที่อยู่ในพื้นที่นั้นๆ เป็นผู้ทำลายป่าด้วยระบบเกษตรแบบไร่เลื่อนลอย คือถางแล้วเผาป่าเพื่อปลูกพืช ครั้นทำได้สองถึงสามปีก็จะย้ายไปถางแล้วเผาในพื้นที่อื่นๆ เรื่อยไปจนครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดบนภูเขา อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการศึกษาวิจัยกันอย่างจริงจังจึงได้พบว่าเป็นวิถีเกษตรพื้นที่สูงที่เรียกว่าระบบไร่หมุนเวียน (Swidden Agriculture) โดยการทำไร่หมุนเวียน

ไปตามพื้นที่ต่างๆ และเมื่อครบวงรอบก็กลับมาทำในพื้นที่เดิม วิธีเช่นนี้เป็นการทิ้งให้ไร่เก่า หรือ "ไร่ชาก" ที่ลดความอุดมสมบูรณ์ลง ได้ฟื้นตัวตามกระบวนการธรรมชาติ (เมื่อป่าถูกปล่อยให้โดยไม่มีกรรบกวน ดินและป่าจะฟื้นตัวได้ในระยะเวลาประมาณ 7-12 ปี) โดยไม่ต้องเร่งเร้าโดยการใส่ปุ๋ยอื่นๆ ลงไป เพียงใช้ความรู้ ภูมิปัญญา และให้คุณค่ากับระบบธรรมชาติ กับการเลือกพื้นที่สำหรับการหมุนเวียน ที่ต้องอาศัยความรู้เรื่องความอุดมสมบูรณ์ของดินและป่า

ตัวอย่างดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความรู้และภูมิปัญญาของชาวเขา โดยเฉพาะของชนเผ่ากะเหรี่ยงอย่างเป็น "ระบบ" ซึ่งต้องการการศึกษาวิจัยลงลึกอย่างยาวนาน เพราะการที่จะทำความเข้าใจเช่นนี้จำเป็นต้องใช้ วิธีการรู้ หรือ ญาณวิทยา (Epistemology) โดยการสร้างโลกทัศน์หรือ "เพดานความคิด" ที่เป็นทางเลือกอย่างใหม่ เช่น การวิเคราะห์เชิงกระบวนการระบบ (Systems Approach) หรือ การมองเชิงองค์รวม (Holistic Approach) จึงจะสามารถเข้าใจอย่างถ่องแท้ได้ นอกจากระบบย่อย ๆ ภายใต้อำนาจความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ได้ยกมาอภิปรายนี้ ยังมีระบบย่อยอย่างอื่น ที่สามารถค้นพบระบบความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น อาทิ การจัดการแหล่งทรัพยากรน้ำ คุณลักษณะและความสมบูรณ์ของดินการเกษตรทั่วไป ระบบอาหารการกิน

3. การศึกษาวิจัยเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวกัย

ผู้วิจัยเริ่มศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล "อ่านน้ำจ๋าลม อ่านฟ้าจ๋าดาว" ของชาวอุรักลาไวกัยเมื่อครั้งเป็นนักศึกษาและทำวิทยานิพนธ์เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรระดับชุมชน: การพัฒนาที่มีผลกระทบต่อการใช้สิทธิภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล ของชาว

อุรุกรลาไวย์ จังหวัดภูเก็ต³ โดยมีกรณีศึกษาที่ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์อุรุกรลาไวย์ บ้านราไวย์ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต

การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้ได้ความรู้ที่ลึกซึ้งจากคนในนั้น ผู้วิจัยต้องเข้าไปฝังตัวอยู่กับชุมชนอย่างจริงจัง ประกอบกับผู้วิจัยเกิดที่จังหวัดภูเก็ต จึงสามารถสื่อสารกับชาวอุรุกรลาไวย์โดยใช้ภาษาท้องถิ่นภาคใต้ได้ซึ่งถือเป็นข้อได้เปรียบในการเก็บข้อมูล ทำให้ได้รับการตอบรับที่ดีจากชาวอุรุกรลาไวย์ ในชุมชน การเก็บข้อมูลในครั้งนั้นผู้วิจัยใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลหลายแบบ เช่น วิธีการสังเกต เป็นการเฝ้าสังเกตวิถีชีวิตทั่วไป และมีส่วนร่วมในการออกทะเลหาปลา เพื่อจะได้มีส่วนร่วมรับรู้ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลมาใช้ในการหาปลา และเรียนรู้วิถีการสังเกตรวมชาติ การสัมภาษณ์เชิงลึก ทั้งการสัมภาษณ์กลุ่ม สัมภาษณ์บุคคล และการสนทนากลุ่มย่อยแบบไม่เป็นทางการ โดยผู้วิจัยอาศัยช่วงเวลาที่ชาวอุรุกรลาไวย์ว่างเว้นจากการออกทะเล ช่วงเวลาที่รอจังหวะน้ำ และช่วงเวลาที่กำลังประกอบเครื่องมือทำมาหากินในการพูดคุยเพื่อเก็บข้อมูล โดยผู้เฒ่าผู้แก่ ตลอดจนคนวัยกลางคนและกลุ่มคนรุ่นใหม่ ต่างพร้อมที่จะบอกเล่าเรื่องราวการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับทะเลสะท้อนให้เห็นทักษะความสามารถ ในการ "อ่าน" ธรรมชาติว่าด้วยเรื่องลักษณะของท้องฟ้า เมฆ ดวงดาว น้ำ คลื่นและลม และระบบวัฒนธรรม คุณธรรมในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้เป็นอย่างดี (ภาพที่ 1-2)

³ งานวิจัยได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายใต้โครงการทุนวิจัยมหบัณฑิต สกว. และการศึกษาและพัฒนาชุมชนชาติพันธุ์ภาษาในภาวะวิกฤต

1

2

ภาพที่ 1: ชาวอุรกลาไวย์มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับท้องทะเล มีทะเลเป็นแหล่งอาหารที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำมาหากิน ภาพโดยผู้เขียน

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับทะเล “อ่านน้ำจ๋าลม อ่านฟ้าจ๋าดาว”

เพื่อที่จะได้เข้าใจถึงแบบแผนการทำมาหากิน วิถีชีวิต วัฒนธรรมของชาวอุรกลาไวย์ จำเป็นต้องทำความเข้าใจเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจากการปรับตัวตามเงื่อนไขของธรรมชาติ โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับทะเลของชาวอุรกลาไวย์ที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวอุรกลาไวย์กับธรรมชาติ ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้ง 3 ประเภท คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคหรือปรากฏการณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงความสัมพันธ์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงอุดมการณ์อำนาจ เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ดังต่อไปนี้

4.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคหรือปรากฏการณ์

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคหรือปรากฏการณ์ ช่วยให้ชาวอุรกลาไวย์รู้จักการนิยามหรือจำแนกแยกแยะ ทำให้เข้าใจการแปรเปลี่ยนของธรรมชาติ จน

สามารถอธิบายหรือบอกเล่ารายละเอียดได้ ซึ่งความรู้เชิงเทคนิคเป็นเงื่อนไขสำคัญในการกำหนดแบบแผนการทำมาหากินให้สอดคล้องกับธรรมชาติในเรื่องต่างๆ ดังนี้

4.1.1 น้ำ ผู้กำหนดช่วงเวลาและกิจกรรมในอาชีพ

ชาวอุรุกรลาไว้ยออกทะเลทุกครั้งต้องรู้จักการสังเกตน้ำ เพื่อนำมา กำหนดช่วงเวลา สถานที่ และกิจกรรมในการทำมาหากิน อาศัยประสบการณ์ในการอยู่ร่วมกับท้องทะเลทำให้ชาวอุรุกรลาไว้ยสามารถจำแนกลักษณะของน้ำ และได้นิยามชื่อที่ใช้เรียกปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเกี่ยวกับน้ำได้อย่าง สอดคล้องและเข้าใจง่าย อาทิ น้ำใหญ่ น้ำตาย น้ำทุ่น น้ำเขียวบ้า เป็นต้น โดยน้ำมีบทบาทสำคัญในการวางแผนการทำมาหากิน เช่น ช่วงน้ำตาย “อะเยมาตี” เป็นช่วงที่ระดับน้ำจะคงที่มีปริมาณน้ำขึ้น-น้ำลงไม่มาก และในช่วงนี้จะไม่มีการแล่นน้ำไหลเชี่ยว ชาวอุรุกรลาไว้ยจะรู้ดีว่าในช่วงนี้การออกทะเลไปวางลอบหรือ กู้ลอบทำได้สะดวกเพราะกระแสน้ำนิ่ง ชาวอุรุกรลาไว้ยบางคนจะไปตกปลา ลากปลา ยังบริเวณที่ตนได้ทำเครื่องหมายไว้ นอกจากนี้ การสังเกตน้ำทำให้รับรู้ถึงภัยทางธรรมชาติที่บ่งบอกได้ว่าจะเกิดพายุหรือมีฝนตกหนักในไม่ช้า ความรู้เกี่ยวกับน้ำจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในวิถีชีวิตของชาวอุรุกรลาไว้ย (ภาพที่ 3-4)

3

4

ภาพที่ 3-4: ลักษณะน้ำขึ้น-น้ำลง บริเวณชายหาดราไวในช่วงน้ำใหญ่ ซึ่งเป็นช่วงที่มีกระแสน้ำไหลแรงหรือไหลเชี่ยวและน้ำจะมีลักษณะขุ่น ในช่วงนี้ระดับน้ำขึ้นน้ำลงจะมีปริมาณมาก จนสามารถมองเห็นกองหินบริเวณชายหาด และในช่วงนี้ชาวอุรักลาไวย์ส่วนใหญ่จะไปตกปลา และลากปลาหางแข็งบริเวณข้างเกาะ ภาพโดยผู้เขียน

4.1.2 ระบบลมประจำถิ่น ผู้กำหนดฤดูกาลและพื้นที่ทำมาหากิน

ลมประจำถิ่นที่พัดมาจากทิศต่างๆ หรือพัดมาจากสถานที่ที่ชาวอุรักลาไวย์ใช้เรียกแทนชื่อทิศจะมีช่วงเวลาในการพัดแตกต่างกัน การเปลี่ยนทิศของลมทำให้ชาวอุรักลาไวย์ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล โดยลมที่พัดในแต่ละฤดูกาลจะมีระดับความรุนแรงและช่วงเวลาในการพัดต่างกันไปในวัน ซึ่งลมมีบทบาทสำคัญที่ทำให้ชาวอุรักลาไวย์ต้องปรับตัวในการกำหนดพื้นที่ทำมาหากิน กำหนดรูปแบบของการทำมาหากิน อาทิ ในอดีตช่วง "ลมว่าว" พัด

ชาวอุรูกลาไวย์จะเดินทางไปเก็บหาทรัพยากรตามสถานที่ต่างๆ ทั่วทะเลอันดามัน เมื่อถึงช่วง "ลมพัด" พัด ก็จะกลับมาอยู่รวมกันที่หาดราไวย์ และอาศัยทรัพยากรบริเวณหน้าบ้านเป็นแหล่งอาหาร และลมสามารถบ่งบอกถึงความซุกซมและแหล่งที่อยู่อาศัยของปลาบางสายพันธุ์ รวมถึงรสชาติของปลาที่มีความอร่อยเพราะมีอาหารที่อุดมสมบูรณ์

4.1.3 คลื่น ผู้กำหนดขอบเขตของกิจกรรม

คลื่นเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญในการกำหนดวิถีการทำมาหากินของชาวอุรูกลาไวย์ การทำความเข้าใจถึงลักษณะของคลื่นช่วยให้ชาวอุรูกลาไวย์สามารถกำหนดขอบเขตของพื้นที่ทำมาหากิน ทั้งยังรับรู้ถึงพฤติกรรมของสัตว์ทะเลแต่ละสายพันธุ์ และมีความปลอดภัยทุกครั้งที่จะออกไปทำมาหากินอยู่ในทะเล การอ่านคลื่นเป็นทำให้รับรู้ว่าจะมีฝนตกหนักหรือมีพายุเข้า ดังนั้นความรู้เรื่องคลื่นจึงเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ชาวอุรูกลาไวย์มีชีวิตอยู่รอดท่ามกลางการทำมาหากินในทะเลที่กว้างใหญ่

4.1.4 เมฆ-ฝน สัญญาณเตือนภัยทางธรรมชาติ

การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ทำให้ชาวอุรูกลาไวย์รู้จักการสังเกต และจดจำลักษณะของเมฆแต่ละแบบอย่าง เพื่อใช้ทำนายเหตุการณ์ทางธรรมชาติที่จะเกิดขึ้นล่วงหน้าได้อย่างแม่นยำ ช่วยให้มีการเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยทางธรรมชาติได้เป็นอย่างดี เนื่องจากลักษณะของเมฆแบบต่างๆ ได้บ่งบอกถึงระดับความรุนแรงของพายุฝนที่จะเกิดขึ้น หรือบ่งบอกถึงช่วงเวลาที่ชาวอุรูกลาไวย์สามารถทำมาหากินทางทะเลได้อย่างสะดวกปลอดภัยจากพายุฝนเกิดเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อกันมาให้ลูกหลานได้เรียนรู้ (ภาพที่ 5-6)

5

6

ภาพที่ 5-6: ลักษณะของการก่อตัวของก้อนเมฆที่ชาวอุรักลาไวย์เรียกว่าเมฆตั้งหัว ปาลาปูไฮด หรือ ปาลาอาเงิน เกิดจากการก่อตัวของกลุ่มเมฆหลายก้อนกลายเป็นก้อนเมฆที่มีขนาดใหญ่และหนาเป็นชั้นๆ ส่วนข้างใต้ของก้อนเมฆจะเป็นสีเทาถึงเทาดำหมายถึงกลุ่มฝน ส่วนข้างบนขาวใสจนถึงสีส้มแดงเรียกว่า หัวลม เวลาที่ปาลาปูไฮดก่อตัวหนาขึ้นแล้วมีลมจากทิศใดทิศหนึ่งพัดเข้าไปปะทะทำให้มีกำลังมากขึ้นแสดงว่าฝนจะตกหรือมีลมพัดแรง ภาพโดยผู้เขียน

4.1.5 ดวงดาว แสงสว่างในการนำทาง

ในการเดินทางทางทะเลที่กว้างใหญ่ยามค่ำคืนชาวอุรักลาไวย์จะอาศัยดวงดาวบนท้องฟ้าเป็นแผนที่ในการนำทาง เมื่อพระอาทิตย์ลับขอบฟ้า ชาวอุรักลาไวย์จะต้องเริ่มสังเกตดวงดาว โดยเลือกอ่านดวงดาวที่อยู่ในทิศเดียวกับสถานที่ที่จะไปทำมาหากินแล้วออกเดินทางไปอย่างมั่นใจ

4.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงความสัมพันธ์

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงความสัมพันธ์ อยู่เบื้องหลังของความรู้เชิงเทคนิคที่ทำให้ชาวอุรุกรลาไวยเข้าไปสัมพันธ์กับธรรมชาติ และเสริมสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้เป็นปึกแผ่น สะท้อนให้เห็นถึงระบบจริยธรรมและคุณธรรม โดยศึกษาผ่านระบบการสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคล ครอบครัวในชุมชน และระหว่างบุคคล ชุมชน กับระบบนิเวศในแต่ละท้องถิ่น โดยเริ่มจากการออกทะเลไปทำมาหากิน จะมีแรงงานที่ประกอบด้วยเครือญาติและเพื่อนบ้านที่ไม่มีเรืออาศัยออกทะเลร่วมกัน เป็นแบบแผนการทำมาหากินร่วมกันมาตั้งแต่อดีต จวบจนปัจจุบัน

เมื่อกลับจากการทำมาหากินจะมีระบบการแบ่งปันผลผลิตที่ได้ให้กับทุกคนตามสัดส่วน ทำให้ทุกคนมีอาหาร มีรายได้จากการทำงานร่วมกัน ยิ่งไปกว่านั้น ชาวอุรุกรลาไวยยังรู้จักการแบ่งปันพื้นที่ทำมาหากินให้ทุกคนมีโอกาสใช้ร่วมกันได้ โดยไม่มีใครจับจองเป็นเจ้าของ และที่สำคัญรูปแบบการทำมาหากินได้สะท้อนภาพของนักจัดการทรัพยากรที่คำนึงถึงความยั่งยืน โดยการประดิษฐ์เครื่องมือทำมาหากินที่เฉพาะเจาะจงสัตว์ทะเลที่ต้องการ มีการกำหนดขนาดและปริมาณสัตว์ทะเลที่จับ เช่น การทำประมงไซมีการจำกัดความกว้างของลวดแต่ละช่องไม่ให้มีขนาดเล็กเกิน 3 นิ้วมือ เพื่อให้ปลาดังกล่าวสามารถหลุดรอดออกมาได้ และมีการแบ่งขนาดของไซให้ขึ้นอยู่กับประเภทปลาที่จับ เป็นต้น

4.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงอุดมการณ์อำนาจ

ชาวอุรกลาไว้ยมีแหล่งอุดมการณ์อำนาจ อันเป็นที่มาของระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ คือ ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งอุรกลาไว้ยเชื่อว่าเป็นเจ้าของสถานที่ที่พวกเขาเดินทางไปทำมาหากิน และทุกครั้งที่ออกทะเล อุรกลาไว้ยจะให้ความเกรงกลัวและเคารพต่ออำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยการบอกกล่าวให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้รับรู้ เพื่อขออนุญาตในการใช้พื้นที่เพื่อเก็บหาทรัพยากรที่ต้องการ และขอให้ตนทำงานได้สะดวกไม่มีอุปสรรคติดขัด

อุรกลาไว้ยรุ่นพ่อจะบอกต่อสู่รุ่นลูกว่าต้องไม่กระทำการสิ่งใดที่เป็นการล่วงเกินให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่พอใจ มิเช่นนั้นจะถูกลงโทษให้มีอาการเจ็บไข้ได้ป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ หรือมีเหตุร้ายเกิดขึ้นกับตนหรือหมู่บ้าน นอกจากนี้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายแล้วพวกเขายังให้ความเคารพต่อวิญญาณบรรพบุรุษที่คอยดูแลคุ้มครอง ดังนั้นในช่วงเดือน 4 เดือน 6 เดือน 8 เดือน 11 ชาวอุรกลาไว้ยจะจัดงานตามประเพณีที่ถือปฏิบัติมา เป็นการประกอบพิธีกรรมขอพระคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยดูแลท้องทะเล ช่วยให้มีที่อยู่อาศัย มีอาหาร มีรายได้ จากการเก็บหาทรัพยากรในทะเล และช่วยให้ปลอดภัยทุกครั้งเมื่อออกทะเลไปทำมาหากิน และเพื่อขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่พวกเขาได้กระทำล่วงเกินตลอดระยะเวลาหนึ่งปีที่ผ่านมา นอกจากนี้ ยังถือโอกาสในช่วงดังกล่าวเป็นการทำบุญให้กับวิญญาณบรรพบุรุษ และเป็นการสะเดาะเคราะห์กรรมให้กับอุรกลาไว้ยในหมู่บ้านด้วย

5. ระบบการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอุร็กลาไว

บรรพบุรุษของชาวอุร็กลาไวได้ปลูกฝังและสืบทอดส่งผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลไปยังรุ่นหลังๆ โดยการบอกเล่าผ่านประสบการณ์จริงในห้องเรียนธรรมชาติระหว่างการทำมาหากินร่วมกัน ดังนี้

1) การสืบทอดภูมิปัญญาในระดับครอบครัวและเครือญาติ แบ่งเป็นการสืบทอดผ่านการใช้ชีวิตประจำวันร่วมกัน เช่น การติดตามพ่อแม่ไปออกทะเล ซึ่งเป็นการเรียนรู้ด้านนิเวศทางทะเล และเรียนรู้ที่จะแบ่งปันสิ่งที่มีอยู่ร่วมกัน เช่น การแบ่งปันอาหารและพื้นที่ทำมาหากินร่วมกัน และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านพิธีกรรม ความเชื่อในระดับครัวเรือน ได้แก่ การตั้งอาหารเช่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษและผู้ล่วงลับไปแล้ว หรือ การตั้งอาหารเช่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ดาโต๊ะ) เจ้าของสถานที่ที่ตนได้ติดตามพ่อหรือญาติไปทำมาหากิน เด็กทุกคนได้มีส่วนร่วมในพิธีกรรมและได้รับฟังคำบอกเล่าจากพ่อแม่หรือเครือญาติแล้วนำมาปฏิบัติตาม

2) การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในระดับชุมชน เป็นการสืบทอดความรู้ผ่านการทำมาหากินทางทะเลร่วมกันเป็นกลุ่ม โดยมีผู้อาวุโสหรือผู้ที่มีความรู้ประสบการณ์ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ด้านนิเวศทางทะเลให้กับทุกคน ยิ่งไปกว่านั้นการทำมาหากินร่วมกันยังเป็นการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับระบบการผลิต ระบบการแบ่งปัน และระบบการจัดการทรัพยากร ที่เป็นความรู้เชิงความสัมพันธ์ รวมถึงการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยดูแลสถานที่ และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเจ้าของและคอยดูแลสถานที่ต่างๆ ทำให้

ชาวอุรูกลาไวย์มีความรู้ ความเข้าใจ ในสิ่งที่บรรพบุรุษได้ร่วมกันสืบทอด แล้วนำความรู้ที่ได้มาปรับใช้ในการกำหนดแบบแผนในการดำรงชีวิตให้ร้อยรัดกับธรรมชาติ

6. การพัฒนา: ผลกระทบต่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับทะเล

ปัจจุบันการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนชาวอุรูกลาไวย์ บ้านราไวย์ กำลังเผชิญปัญหาจากผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว การประกาศให้พื้นที่ทำมาหากินเป็นเขตพื้นที่อนุรักษ์ พื้นที่รักษาพืชพันธุ์ และการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมประมงพาณิชย์ นอกจากนี้ ยังมีกฎระเบียบในการเก็บหาสัตว์ทะเล การจำกัดเครื่องมือประมง ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ไม่ได้คำนึงถึงสิทธิและภูมิปัญญาของชาวอุรูกลาไวย์ แต่กลับทำให้ชาวอุรูกลาไวย์ต้องกลายเป็นผู้บุกรุกในที่ดินที่อยู่อาศัยและทำมาหากินมาตั้งแต่บรรพบุรุษ พื้นที่ทำมาหากินของชาวอุรูกลาไวย์จึงหดแคบลง

วิถีบงทำให้เกิดการปรับตัวใหม่ หมู่บ้านกลายเป็นหมู่บ้านเปิดที่พร้อมต้อนรับนักท่องเที่ยวและซึมซับวัฒนธรรมและระบบเศรษฐกิจใหม่จากภายนอก กลุ่มคนรุ่นใหม่และกลุ่มวัยกลางคนมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนให้สอดคล้องกับความเจริญที่เข้ามาในหมู่บ้าน เด็กในหมู่บ้านมีโอกาสได้เรียนหนังสือ แต่ละครัวเรือนมีความเป็นอยู่ในแง่ของรายได้ดีขึ้น มีการประกอบอาชีพที่หลากหลายส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น งานขับเรือหัวโทงพาเที่ยว พนักงานโรงแรม รีสอร์ท พนักงานสปา พนักงานเรือเร็ว (Speed Boat) พนักงานนำนักท่องเที่ยวดำน้ำแบบ ซีวอล์กเกอร์ (Sea Walker) ลูกจ้างร้านอาหาร ลูกจ้างร้านขายของที่ระลึก ลูกจ้างเทศบาลงานเก็บกวาดขยะ และงานรับจ้างทั่วไป

อื่นๆ นอกจากนี้ ความเจริญที่เข้ามาทำให้ชาวอุรกลาไวย์หันมาใช้เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มที่ทันสมัย คริวเรือนสวนใหญ่มีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน

ชาวอุรกลาไวย์มีพฤติกรรมการบริโภคและมีแหล่งอาหารที่เปลี่ยนไป เป็นที่มาของโรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง ฟันผุ เป็นต้น วิถีการทำมาหากิน แบบยังชีพเปลี่ยนไปเป็นวิถีการทำมาหากินที่ต้องการพึ่งพาระบบตลาด วิถีชีวิต ของชาวอุรกลาไวย์ในปัจจุบันได้นำไปสู่การเป็นปัจเจกบุคคลมากขึ้น ทำให้ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ความสนใจในการเรียนรู้ และสืบทอดภูมิปัญญา ท้องถิ่น วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และการพูดคุยภาษาอุรกลาไวย์ ถูกลดบทบาทและความสำคัญลงกลายเป็นสิ่งไม่จำเป็นสำหรับกลุ่มคนที่ทำงาน บนบก เพราะต้องพบปะกับบุคคลภายนอกมากขึ้น โอกาสในการใช้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นและภาษาอุรกลาไวย์ลดน้อยลง ทำให้เกิดการสูญเสียอัตลักษณ์

7. บทสรุป

ในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับทะเล "อ่านน้ำจาลม อ่านฟ้าจาดาว" ของชาวอุรกลาไวย์ ทำให้ได้สัมผัสกับวิถีคิดของอุรกลาไวย์ที่ได้แสดงถึง กระบวนการปรับตัวไปตามเงื่อนไขของธรรมชาติทางทะเล เพื่อให้อุรกลาไวย์ สามารถมีชีวิตรอดอยู่รอดและอยู่ร่วมกับธรรมชาติรอบตัวได้ แต่น่าเสียดายที่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น "อ่านน้ำจาลม อ่านฟ้าจาดาว" ของชาวอุรกลาไวย์แห่งบ้าน ราวไวย์ กำลังถูกลดบทบาทความสำคัญลง โดยเฉพาะความรู้เชิงเทคนิคที่เกิด จากการเรียนรู้เฝ้าสังเกตและแยกแยะลักษณะทางธรรมชาติเพื่อกำหนดรูปแบบ การทำมาหากิน ส่งผลให้การสืบทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นหลังลดน้อยลง ตามลำดับ ในขณะที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงความสัมพันธ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น

เชิงอุดมการณ์อำนาจที่อยู่ระดับลึกซึ่งสะท้อนให้เห็นในเรื่องระบบจริยธรรมและคุณธรรมในการทำมาหากินร่วมกันบนฐานทรัพยากรส่วนรวมยังสามารถมองเห็นและจับต้องได้แม้จะลดลงอย่างช้าๆ

ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกลดบทบาทความสำคัญลงคือ การพัฒนาที่เชื่อมโยงอยู่ในระบบโลกาภิวัตน์ทางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ถือเป็นจุดเริ่มต้นของ "การโอบล้อม" ที่บีบคั้นให้วิถีชีวิตดั้งเดิมคือ "วิถีหากินทางทะเล" ตีบตันลง ชาวอุรกลาไวย์รุ่นใหม่มีการปรับตัวมองหาโอกาสและช่องทางทำมาหากินใหม่เพื่อวิถีชีวิตที่ดีของครอบครัว และแน่นอนว่าการปรับตัวอยู่ในโลกใบใหม่ที่ถูกรายล้อมด้วยความเจริญนั้น ชาวอุรกลาไวย์จำเป็นต้องมีสติในการใช้ชีวิต พร้อมทั้งต้องรับรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความแนวคิดร่วมกัน เพื่อหาทางออกของปัญหาอย่างสันติ ซึ่งเป็นทางออกที่อุรกลาไวย์สามารถทำได้จริง และมีรากฐานเดิมเป็นเรื่องที่ไม่ไกลตัว คือการผสมผสานการเรียนรู้จากวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมกับความรู้ที่ได้จากโลกใหม่ เป็นการเรียนรู้ที่ช่วยให้อุรกลาไวย์รับมือกับการเปลี่ยนแปลงอย่างมีหลักการ และช่วยยกระดับจิตใจให้ชาวอุรกลาไวย์รุ่นใหม่เกิดความภาคภูมิใจในถิ่นกำเนิดในขณะที่เตรียมพร้อมที่จะปรับตัวเพื่อความมั่นคงในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กุลวดี บุญภินนท์. (2536) วิถีชีวิตกะเหรี่ยง: วิถีแห่งความผูกพันกับธรรมชาติ. วารสารนิเวศวิทยา 20,3 เดือนกันยายน-ธันวาคม 2536. หน้า 43-56.
- พลาเดช ณ ป้อมเพชร. (2546) โลกของชาวมอแกน: มองจากความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับทะเลและพื้นที่ชายฝั่ง. วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร, สาขาวิชามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยศ สันตสมบัติ. (2542) ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์.
- เลิศชาย ศิริชัย และคณะ. (2547) ภูมิปัญญาท้องถิ่น: จากข้อเท็จจริงยกระดับสู่กระบวนการทัศน์ความเข้มแข็งชุมชน. นครศรีธรรมราช: สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
- อาภรณ์ อุกฤษณ์. (2546) ชาวเล: แหล่งอาศัยและวิถีชีวิต. รายงานสรุปโครงการ "แผนที่ภูมินิทัศน์ภาคใต้: ฐานเศรษฐกิจและทุนวัฒนธรรม". กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- โอภาส ปัญญา. (2552) บทสังเคราะห์งานวิจัย ระดับมหาบัณฑิต. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรระดับชุมชน: การพัฒนาที่มีผลกระทบต่อ การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลของชาวอุรักลาไวย์ จังหวัดภูเก็ต. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ภาษาต่างประเทศ

Grenier, Louise. (1998) Working with Indigenous Knowledge, A GUIDE FOR RESEARCHERS. Ottawa, ON, Canada: International Development Research Centre.

Nantaka Khuain. (2009) Indigenous knowledge and natural resource management : Development impacts on the transfer of the Urak Lawoi in southern Thailand. The Degree of Master of Science, Sustainable Environment Planning, Graduate Studies, Mahidol University.

Opart Panya. (2005) "Local/Indigenous Knowledge-based Sustainable Management of Natural Resources: Values, Challenges, and Innovative Policy Options" Discussion paper submitted to Global Environment Strategies (IGES), Japan as part of the two research programs for Asia-Pacific Environmental Innovation Strategies (APEIS) and Research on Innovative and Strategic Policy Options (RISPO).

Opart Panya. "Bioprospecting/Biopiracy : A Thai Perspective," Lecture note presented at the Inter-University Short Executive Programme, "Environmental Security and Natural Resource Conflicts: New Vulnerability and New Vigilance" supported by the United Nations University and held at Mahidol University, Nakhon Pathom, 14-18 July 2003.